

# Apan underlägsen härmapan

Att projicera mänskliga egenskaper på djur ansågs tidigare som fjolligt. Marc Hauser försöker i sin senaste bok att ta död på myten om det medvetna djuret, men erkänner trots allt att djuren kan lida och vara emotionella. TEXT: SVANTE FOLIN

Sommaren 1980 arbetade Marc Hauser som burstädare vid en kommersiell primatanläggning i Florida. En dag märkte han att en spindelaphona stirrade intensivt på honom. När han gick fram till burens sträckte hon ut sina armar genom galleret och slingrade dem kring hans hals. Under flera minuter kuttrade hon kelig och såg honom djupt in i ögonen. När hennes apmake närmade sig gav hon honom en örfl, som gjorde att han retirerade varefter hon fortsatte kurtisen med Marc. Efter detta passionerade intermezzo gick Hauser varje dag fram till buren men händelsen upprepades aldrig. Hauser, som studerade etologi på universitetet, blev konfunderad av incidenten. Var honan attraherad av människor – eller, mer oroande, av honom? Var hon i så fall medveten om sin känsla? Blev hannen svartsjuk?

**ALLA DJURÄGARE KAN BERÄTTA** liknande historier – hunden som sörjer ihjäl sig efter husses död, katten som föredrar toaletten framför kattlådan etcetra. De som har närbkontakt med djur tillskriver ogenerat sina fyrbenta vänner mentala och emotionella upplevelser. I den våg av känsloladdad djurvänlighet som nu sveper fram över den rika och skuldtyngda världen är böcker om gråtande elefanter, snillrika apor, altruistiska delfiner och psykiska katter mycket populära.

För dem som studerar djurens beteende vetenskapligt var det under det föregående seklet tabu att använda ord som känslor, avsikter, planer – för att inte tala om medvetande, när man analyserade djurs beteenden. De som använde sådana termer betraktades som fjolliga och sentimentala. De begick den vetenskapliga dödsynd som kallas antropomorfism, det vill säga tendensen att projicera mänskliga egenskaper på djur som saknade dylika. Enligt det dominerande, beteendevetenskapliga paradigmet – behaviorismen – var djur medvetlösa robotar, som utslutande styrdes av de stimuli som matades in i deras nervsystem. Renläriga behaviorister ansåg att medvetandet var en onödig hypotes, även när det gällde att förklara mänskligt beteende.

Den inledningsvis nämnde Marc Hauser är numera professor i psykologi och neurovetenskap vid Harvard. Han omger sig fortfarande med apor och leder en av universitetets mest populära kur-

ser – Human Behaviour Biology – allmänt känt som "Sex". Efter det att tidigare ha skrivit en tegelsten om djurkommunikation har han nu utgivit *Wild minds – what animals really think* (Holt, 2000).

Det är en ytterst underhållande men stringent sammanfattning av vad vi vet och inte vet om de andra djurens inre liv. Inledningsvis tangerar Hauser det lika fundamentala som olösta filosofiska problemet – hur kan vi veta hur det är att vara någon annan? Frågan är nog så knivig när det gäller våra medmänniskor. Kan jag verkligen leva mig in i en annan människas subjektiva upplevelser? Autistiska och barn under fyra år kan det bevisligen inte, men förhoppningsvis är normala vuxna förmögna till ett visst mått av empati, om inte nödvändigtvis sympati.

Kapaciteten är uppenbarligen begränsad. Världslitteraturen handlar till stor del om missförstånd och skulle knappast existera om

människor vore helt transparenta för varandra.

Hur mycket svårare måste det då inte vara att tränga in under pälsen, fjädrarna eller fjällen på andra arter? Wittgenstein påpekar i en av sina maximer att om ett lejon kunde tala, skulle vi inte förstå vad det sade. I en av efterkrigstidens mest kända filosofiska essäer "Hur är det att vara en fladdermus?" uttrycker Thomas Nagel total skepsis rörande våra möjligheter att tränga in i djurens eventuella medvetanden. Fladdermössens upp- och nedvända värld av mörker, ultraljudspip och ekon är för evigt förborgade för människan. Hauser accepterar Nagels kunskapssteoretiska fladdermusnihilism, men anser att även om vi inte kan dela andra arters subjektiva erfarenheter, kan vi likväl lära oss en hel del om hur deras psyken fungerar genom indirekta metoder.

**TILL ATT BÖRJA MED MÅSTE VI SLUTA** med att rangordna djur enligt någon antropocentrisk IQ-skala med människan som skapelsens krona. Djur lever

"Kanske vore härmapa ett rimligare namn på vår art än det förmätta Homo sapiens sapiens"



De kloka eller listiga djuren hör hemma i

i olika ekologiska nischer, vilket innebär att de har olika fysiska och sociala problem som de måste lösa. Man brukar sammanfatta organismernas livsvillkor under rubriken de tre stora F:n Feeding, Fucking, Fighting. Evolutionen har utvecklat deras